

KEMAL ÜMMİ

Ord. Prof. Fuad Köprülü'nün "Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış" (13-16. yy) adıyla kaleme aldığı uzun makalesini okuduktan sonra şair Kemal Ümmî'ye olan ilgimiz daha da arttı. İslam ansiklopedisinin Türk maddesinin açıklanması gayesiyle 1930 yılında kaleme alınan bu yazıda Kemal Ümmî, Türk dili ve edebiyatı tarihi yönünden 15. yy. bir şahidi, bir coşkun şairi olarak belirtilmiş, yaşadığı çağa göre sade ve halkın anlayabileceği bir Türkçe ile yazdığı özellikle belirtilmiştir.

Kemal Ümmî bazı kaynaklara göre Karaman'da bazı kaynaklara göre de Niğde'de doğmuştur. Karaman'da doğduğuna dair resimli Türk edebiyatı tarihinde, Türk Edebiyatı Tarihi'nde, "Büyük İnsanlar" adlı eserde, Meydan Larousse'da⁽²⁾⁽³⁾⁽⁴⁾⁽⁵⁾ kayıtlar vardır. Doğum tarihi bilinmemektedir.

1475 yılında vefat ettiği ve türbesinin Niğde'de bulunduğu hususunda bir ihtilaf yoktur.

Osmanlı Müellifleri adlı eserde "Manisa'da dahi bu zat namına bir kabir ziyaret olunmaktadır."* ⁶¹ denilerek başka bir paragraf da açılmaktadır. Bütün bunlar gösteriyor ki, şair büyük ilgi uyandırmış, sevilmiş ve benimsenmiştir.

Kemal Ümmî'nin Niğde çevresinde yaşadığına dair en önemli delil, Niğde'nin Yenice Mahallesiindeki türbesi ve Niğde Müzesindeki sicil kayıtlarıdır. Niğde müzesindeki sicil kayıtlarında 18 numarada Kemal Ümmî Türbesi'nin kayıtlı olduğu görülmektedir. Niğde Tapu Sicilinde, Yenice mahallesi 55 pafta, 381 ada, 5 parselde kayıtlı kare planlı ve tek kubbeli türbe ve çevre sahasının 1254, 55 m2 geldiği belirtilmektedir.

Vakıflar Kayseri Bölge Müdürlüğü'nce 1976 yılında restorasyonu (yenilenmesi) yapılan türbe hakkında şu açıklamalar yer almaktadır: "Türbe kesme taştan yapılmış olup, kare planlı ve tek kubbelidir. Türbenin içinden iki mezar vardır. Küçük köşe eyvanlarına kadar iç kısmın orijinalliği siva ve badana ile tamamen kaybolmuştur. Yalnızca köşe eyvanları ve kubbe orijinalliği korunmuştur. Dıştan ise duvarlar yer yer kubbe de tamamen restore edilmiştir. Kare planlı gövde dıştan sekizgene dönüşen kaide ile kubbeye birleşmektedir. Türbeye sonradan doğu duvarına bitişik olarak bir mescit eklenmiştir. Bugünkü sahibi vakıflar idaresidir."*⁷¹

Mehmet Zeki Oral, 1936 yılında yaptığı bir araştırmada doğum yeri konusunda şunları yazıyor; "Kemal Ümmî 15.yy.da Niğde'de yetişmiş coşkun bir şairdir. Kendisi bu asrın ortalarına doğru Anadolu'da ünlenmiş ve adı ve şiirleri Kırım, Kazan, Başkurt, Özbek Türkleri arasında yayılmıştır. Osmanlı müelliflerince yazıldığına göre (şefkat) kelimesinden çıkan 880 hicride ölmüştür. Türbesi Niğde'dedir.

¹²¹BANARLI, Nihat Sami. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1971 cilt 1 S: 508

⁹¹KOCATÜRK, Vasfi Mahir. Türk Edebiyatı Tarihi 1970 Ank. S: 141

⁴⁴¹ DEVELİOĞLU, Abdullah. Sungurbey Kütüphanesi 17177. S: 313

¹⁵¹ Meytan Larousse cilt 7, S: 141¹⁶¹ Bursalı Tahir Efendi. Osmanlı Müellifleri. Cilt 1 S: 141

¹⁷¹ ORAL, M. Zeki. Akpınar Dergisi 1936 sayı: 12 S: 12

Kemal Ümmî'nin Niğdeli olduğu 1730 yıllarında yaşanmış şair Hâki'nin şu mısralarından anlaşılmalıdır;

Niğde diyarın eyledim beyan Her yanı asude hoş ve ayân

Arzı, iklimi asudedir.
Kem söylemek bunda beyhudedir.

Bazı toprak ya hava hem su İyiliktir işleri doğrusu

İşit imdi deyeyim ben Can kulağıyla dinle sen.

Gör erenler durak yerini Her diyarın bunlarla meylini

Kemal Ummî ol sahibi Kemal Burada eylemiş arzı cemâl.⁽⁸⁾

Kemal Ümmî'nin asıl adı İsmail'dir. Mahlasını şu beyiti ile açıklamaktadır:

“Kulların kemteridir İsmail,
Ne var Ümmî Kemal ise lakabı.”
Kemal Ümmî'nin bir divanı olduğunu öğreniyoruz. Divan;

“Çu başladık söze evvel deyem bismillah Ki her işimizi
ebter⁽⁹⁾komaya ol Allah.”

¹⁸ORAL, M. Zeki.

Akpınar Dergisi

..

Beyiti ile başlıyor. Divanda münacaat, naat, kaside, gazel ve mesnevi tarzında dini ve tasavvufi öğütler yer almaktadır. Münacatından;

“Sathezaran şükrüne anın kamunun hallâkıdır,
Rayegân canlar verir âlimin razakıdır.
Aferin ol sanına ki iş bu sun’u bağının,
Küllî şey eşçarının, esmarının evrakıdır.”

Sonra Naat’lar gelir:

“Eğer methini dertle kılam takrir alam dile,
Fırakı aşkın oduyla kalem ziya, kâğıt yana Senin meddahların
çoktur ‘Kemal Ümmî’ gibi edna.”

Seni övenler çoktur. Bunların içinde Kemal kadar kıymetsizi yoktur, diyerek nazlanan şairin şu kıtasında diğer mısraları gibi ne rahat bir söyleyişi var;

“Ey evvel ve âhiri mâmur Muhammed,
Ey zahiri ve batını pürnûr Muhammed,
Ey cismi aru, kalbi sefâ, rûhu mutahhar Ey ismi hüdavent ile
mestur Muhammed.”

Yunus Emre misali cennet tasvirleri o kadar samimi ki, M. Zeki Oral’ın dediği gibi “Gitmiş görmüş de birgün önce oradan dönmüş gibi cenneti anlatır.”⁽¹⁰⁾

“Dahi anın gibi bir bağı taze gülşen yok,
Ki bülbülünde melal gülünde diken yok Havâsı mûtedil andan latif
yaylağ yok Ne gayet ıssı var anda zemheri bir soğuk

Şair Allah'a hitap ederken ne kadar sade bir ifade kullanmaktadır.

“Ey ölüleri hayata getiren,
Kuru ağaçta üzümler bitiren”

İnsanlara öğütler veren birkaç beyit şairimizin asırlara dayanmasının sırlı bir örneğini daha vermektedir:

“Bu yer üzre nice han kondu göçtü
Ki her han içre bir han kondu göçtü.

Bu evde biz dahi çün bir konuğuz Ki
bunda nice mihman kondu göçtü.

Gel beru ey nefse uyan tövbe kıl,
Gaflet uykusundan uyan tövbe kıl.”

İKİNCİ ESERİ “KIRK ARMAĞAN”DIR.

Bazı kaynaklar şairin bu ikinci eserinden bahsetmemektedirler. Son olarak 19.yy da Buhara'da basıldığı^{*11} ve kırk konuyu ihtiva ettiği için “Kırk Armağan” adının verildiği belirtilmektedir. Eserde münkir ve nekir, mizan, sırat, malik-i cehennem, Rıdvan, Cebrail, Hz. Muhammed ve Allah konuları manzum olarak anlatılmış ve sonunda ibadet ve iyi ahlaka dair öğütler verilmiştir.

Bu kitabı ömrünün sonlarına doğru yazdığı anlaşılıyor. Eserin sonunda bulunan şu mısralar, hem şaire ait bazı hususları anlatmakta hem de eserinin evsafı hakkında fikir vermektedir.^{*12}

Gaflet ile geçti ömrüm ah vâh,
Saçım ak, yüzüm kara, işim günah.
Cürm-ü isyân bu Kemal Ummî'de çok
Leyk ol kırk armağandan biri yok

Ey bizi yoktan vareden yaradan,
Sen götür bu perdeleri aradan Çünkü
verdin râyegândan bize can
Rahmetün dahi bize et râyegân.

¹¹ Meytan Larousse. Cilt 7, S:160

¹² KOCATURK, Vasfi Mahir. A. G. E. S: 283

Halk arasında efsaneleşen şairin 15.yy'dan zamanımıza kadar yaşaması gibi ve bundan sonra da yaşayacağını gösteren delillerden en önemlisi dili ve işlediği konuları, şiirin iç ahengi ile insan ruhunun ihtiyaçlarını samimi ve sade olarak dile getirmesidir. Aruza hâkim olduğu görülen şair dini, ahlaki konularda tabiat tasvirlerinde sade ve halkın konuştuğu ve anladığı dille yazarak şiirin zamana meydan okuyan kanatlarına yapışmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Şairin elimizdeki en önemli şiirlerinden bir tanesi de Bahariye adlı şiiridir. Tamamı kırk beyittir. Bu şiirin birkaç beytini beraber okuyalım:
Gam sazlığa döndü ve uyurlar uyandı
Her türlü nebat çiçekleri biter oldu.

Âlem kara donun çıkarıp geydi yeşiller
Haktan bu ata her taraftan sert eser oldu.

Bağlı kapılar açtı cihan halkına Rahman
Rahmetlerini saçtı feth-ü zafer oldu.

Hüdhüt, üveyik, keklik, turraç ve güvercin
Sübhanı hoş avaz ile teşbih eder oldu.

Yapar yuvasını kırlangıç erdi hem ebâbil
Hem kışladığı yaylağa göçtü, göçer oldu.

Erdi yasemin, hadmi, susangül önünce
Birisi kılınç çektü, biri pâsper oldu.

Menefşe günü günleyip boynunu eğmiş
Nerkis sevinip nazla gözün süzer oldu.

Gül tahtına ağıp, denlu hizmette durdu
Kim elini öper ve kim ayağa düşer oldu.

Gör kim güle ne rağbet eder, bülbüli ragıb
Mahbup ve matlub çu mergup ter oldu.

Bülbüllerin o zâri kılıp ağladığına Getirdü
nikabın yine güller güler oldu.

Bülbül şu kadar methu dua kıldı ki gonca,
Utandı tebessüm kılıp andan yeşer oldu.

Attar dükkânı açtı cihanı üzre sanasın
Sahra dolu hoş miskü amber yeter oldu.

Bir bahçe gerek bize ki geçmiye baharı Ol
gülü nideriz ki biter ve solan oldu.

Kim ola Kemâlî Ümmî bu resme söz ede
Meğerki sınık gönlüne erden nazar oldu.

Hal ehli bilir sırrı, kılır müşkülü asan Kal
ehline ancak kuru söz derdi ser oldu.

Kemal Ümmî